

ЕФЕКТИВНІСТЬ УЧАСТІ МІСТ УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ РУСІ ЗА СТАЛИЙ РОЗВИТОК

О. М. ГОНЧАР

(Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського)

Анотація. *Мета статті – дослідити ефективність участі міст України у європейських рухах і проектах зі сталого розвитку. Узагальнюючи дані про долучення українських міст до європейських проектів зі сталого розвитку, визначено, що рівень їх участі та охоплення є низьким. Запропоновано джерела фінансування проектів сталого розвитку та бачення участі громадськості та науковців. Сталий розвиток міст у його економічних і соціальних аспектах можливий за активної участі громадськості, науковців, інтеграції в європейські програми зі сталого розвитку та використання існуючого досвіду інших міст.*

Ключові слова: *сталий розвиток, економічна складова сталого розвитку міста, Ольборзька хартія, Ольборзькі зобов'язання, Угода мерів, фінансування.*

Концепція сталого розвитку за останні десятиліття стала провідною ідеєю розвитку цивілізованого світу. До середини ХХІ ст. близько 70 % населення планети буде проживати в містах. В Україні вже зараз цей показник становить 69 % (на кінець 2014 р.). Міста є рушійною силою глобальних процесів соціальних, екологічних і економічних перетворень і першими реагують на зміни. Перехід до сталого розвитку є пріоритетним для більшості європейських міст. Ураховуючи зазначені фактори, питання сталого розвитку міст в Україні має важливе економічне, соціальне та екологічне значення.

Питання сталого розвитку на державному, регіональному та місцевому рівнях, зокрема системи управління та фінансового забезпечення, досліджували такі вчені як В. Ф. Байцим [1], Т. Г. Молодченко [4], Д. В. Леус [3], Е. М. Лібанова, В. В. Моргун, Д. М. Гродзинський, В. М. Протас [6], О. В. Воловодова [7] та інші. Проте слід зазначити, що дослідження залучення європейського досвіду для сталого розвитку міст України, зокрема їх участь у європейському русі та проектах за сталий розвиток у вітчизняній науковій літературі, розкриті недостатньо глибоко. Значну увагу потрібно приділити питанню долучення керівництва

українських міст до впровадження економічних і соціальних змін на основі принципів сталого розвитку та існуючого європейського досвіду.

Підписавши угоду про асоціацію з Європейським Союзом, Україна підтвердила своє бажання долучитися до європейських цінностей, взявши на себе таким чином зобов'язання з реформування усіх сфер життя, зокрема управління на місцевому рівні, відповідно до європейських стандартів.

Європейська спільнота однією з перших відреагувала на глобальні перетворення, прийнявши за основу концепцію сталого розвитку. Європа характеризується різноманітністю схем і рухів з питань сталого розвитку міст, таких як Ольборзька хартія, Ольборзькі зобов'язання, Угода мерів (За сталий енергетичний розвиток громад), Green Capital Award, Довідкова програма ЄС щодо сталого розвитку міст (RFSC) тощо.

Документом, що закріплює взяття на себе зобов'язань із забезпечення сталого розвитку на місцевому рівні та підкреслює особливе значення міст як центрів реалізації принципів сталого розвитку, є Хартія міст Європи за сталий розвиток (Ольборзька хартія «Міста Європи на шляху до сталого розвитку»), при-

йнята на Європейській конференції зі сталого розвитку великих і малих міст в Ольборзі 1994 р. На конференції «Надихаючі перспективи – Ольборг+10» 2004 р. було представлено «Ольборзькі зобов'язання», в яких ідеться про те, що зобов'язання приймаються як ресурс, використовуючи який підписанти зможуть вибрати пріоритети, які відповідають ситуаціям на місцях і їх потребам; ініціюється спільний локальний процес для визначення конкретних цілей і часових рамок, щоб відстежувати прогрес на шляху їх досягнення.

Міста, що підписали Ольборзьку хартію, визнали за собою зобов'язання втілювати принципи сталого розвитку в життя. «Ольборзькі зобов'язання» ж дозволили перейти від принципів до цілей, що стосуються 10 головних напрямів діяльності [11]:

1) влада (продовжити розробку на довгострокову перспективу спільного бачення сталого міста, підвищувати можливості місцевої громади та влади розвивати співпрацю для досягнення сталого розвитку, залучити всі сектори суспільства для ефективної участі в прийнятті рішень, приймати рішення відкрито, прозоро та виважено, ефективно співпрацювати у партнерстві з іншими містами та іншими сферами управління);

2) міське управління для сталого розвитку (зміцнювати «Місцевий план дій 21» або інші процеси місцевої сталості і орієнтувати на них місцеве управління, здійснювати інтегроване управління для досягнення сталого розвитку, засноване на принципах попередження і відповідно до стратегії розвитку міста Європейського Союзу, встановити цілі і час їх досягнення в рамках Ольборзьких зобов'язань, розробити та проводити огляд здійснення зобов'язань, забезпечити, щоб питання сталості були центральними в процесі прийняття рішень, і розподіл ресурсів було засновано на вагомих і всеосяжних критеріях сталого розвитку, співпрацювати з європейською кампанією міст сталого розвитку та її мережами для відстеження та оцінки прогресу в досягненні сталості);

3) природні багатства (скоротити первинне споживання енергії і збільшити поширення відновлюваної і чистої енергії, поліпшити

якість води й ефективність її використання, просувати ідею збереження біорізноманіття, піклуватися про існуючі природні об'єкти та зелені простори, поліпшити якість земель, зберегти екологічно продуктивні землі, поліпшити якість повітря);

4) відповідальність за споживання та вибір стилю життя (зменшити кількість відходів, що утворюються, і збільшити повторне використання та переробку, управляти відходами відповідно до існуючих стандартів найкращих практик, уникати нерозумного споживання енергії, підвищувати ефективність кінцевого використання енергії, гарантувати сталі поставки, активно просувати стале виробництво та споживання);

5) планування та дизайн (повторно використовувати занедбані території, перешкоджати розповзанню міст, сприяти досягненню оптимальної щільності забудови, переважанню зелених зон у мікрорайонах забудови, забезпечити змішане використання будівель і споруд, баланс робочих місць, житла і сервісу, що дає переваги житловим зонам у центрі міста, забезпечити прийнятне збереження, відновлення та використання міської культурної спадщини, виконувати вимоги сталого будівництва і дизайну, просувати високоякісну архітектуру і будівельні технології);

6) менше дорожнього руху – вища мобільність (зменшувати потребу у приватному автотранспорті, збільшувати кількість пересувань громадським транспортом, пішки та на велосипедах, просувати привабливі альтернативи використанню приватного автотранспорту, розробити інтегрований план сталого пересування по місту, зменшити вплив транспорту на здоров'я людей і навколишнє середовище);

7) місцеві ініціативи зі збереження здоров'я (підвищувати свідомість і проводити акції щодо впровадження більш широкого розуміння визначальних елементів здоров'я, більшість із яких лежать поза сектором здоров'я, просувати ідею планування розвитку здорового міста, яке забезпечує міста засобами побудови і підтримання стратегічного партнерства для досягнення цієї мети, зменшити нерівність у забезпеченні охорони здоров'я та забезпечити допомогу бідним верствам насе-

лення, просувати оцінку впливу на здоров'я як засіб для всіх секторів суспільства, щоб сфокусувати свою роботу на охороні здоров'я та якості життя, мобілізувати розробників міського плану на інтеграцію міркувань із охорони здоров'я в планування стратегій та ініціатив);

8) енергетична та стала місцева економіка (вжити заходи стимулювання і підтримки місцевих робочих місць і появи нового бізнесу, співпрацювати з місцевим бізнесом, щоб просувати і впроваджувати провідну корпоративну практику, розвивати та впроваджувати принципи сталого розвитку для розміщення бізнесу, заохочувати ринки до розвитку місцевого та регіонального виробництва, просувати місцевий сталий туризм);

9) соціальна рівність і справедливість (вжити заходів пом'якшення становища бідних, забезпечити рівноправний доступ до суспільного сервісу, освіти, можливості працевлаштування, підвищення професійних навичок та інформації, заохочувати соціальне залучення та гендерну рівність, поліпшити громадську безпеку, гарантувати хороші умови проживання);

10) від локального до глобального (зміцнювати міжнародне співробітництво та підвищувати місцеву відповідальність за глобальні проблеми, зменшувати вплив на глобальне навколишнє середовище, зокрема клімат, просувати доступність для споживання продуктів справедливої торгівлі, просувати принципи екологічної справедливості, поліпшити на місцях розуміння і підвищити суспільну свідомість щодо проблем глобальної сталості).

Ольборзький процес упровадження сталого розвитку на місцевому рівні підготував сильне підґрунтя для подальшого розвитку та досягнення успіху цього руху. Підписантами Ольборзької хартії є 7 українських міст і 1 область [9], тоді як Ольборзькі зобов'язання підписали лише три міста України [10].

Після прийняття 2008 р. Пакета ініціатив ЄС з питань клімату й енергетики, Європейська комісія започатковувала Угоду мерів для заохочення й підтримки зусиль, яких докладають місцеві органи влади у сферах розробки й реалізації політики сталого енергетичного розвитку. Угода мерів – провідна ініціатива,

започаткована Європейським Союзом, котра охоплює місцеві та регіональні органи влади, які беруть на себе добровільні зобов'язання підвищувати енергоефективність і нарощувати використання відновлювальних джерел енергії на своїх територіях. Дотримуючись цих зобов'язань, підписанти Угоди прагнуть скоротити власні викиди CO₂ щонайменше на 20 % до 2020 р., так сприяючи розвитку екологічно орієнтованої економіки та підвищенню якості життя [5].

Угода мерів дозволяє перейти від цілей до конкретних дій і передбачає поетапне виконання взятих зобов'язань [5]:

Крок 1: підписання Угоди мерів (Створення відповідних адміністративних структур; розробка Базового кадастру викидів і Плану дій зі сталого енергетичного розвитку).

Крок 2: подання Плану дій зі сталого енергетичного розвитку (упровадження Плану дій зі сталого енергетичного розвитку; моніторинг).

Крок 3: регулярне подання звітів про впровадження.

Характерною особливістю та одним із позитивних моментів Угоди мерів є персональна відповідальність очільників міст за взяті зобов'язання. Станом на кінець 2014 р. до Угоди мерів долучилися 77 очільників міст і населених пунктів України. Серед найбільших міст із населенням понад 500 тис. осіб – лише 3. На другому кроці виконання зобов'язань знаходяться 34 населені пункти [5]. Наявні показники (загальна кількість по Україні 460 міст і 885 селищ міського типу) [2] свідчать лише про початок упровадження сталого розвитку у містах, і його низькі темпи, враховуючи те, що перші підписанти від України почали співпрацю у 2008–2009 рр.

The Reference Framework for European Sustainable Cities (RFSC) є онлайн інструментарієм, який розроблений для допомоги містам у заохоченні та підвищенні ефективності своєї роботи надінтегрованим сталим розвитком міст. Він доступний безкоштовно для всіх європейських місцевих органів влади та пропонує практичну підтримку в інтеграції принципів сталого розвитку в місцеву діяльність і політику. Це спільна ініціатива держав-

членів Європейської комісії та європейських організацій місцевого самоврядування, RFSC створює спільний простір і мову громадам міст, які зацікавлені у вивченні досвіду один одного, поважаючи при цьому різноманіття місцевих пріоритетів [8].

Отже, створений сервіс допомагає упровадити основні принципи сталого розвитку, вдосконалити фокусування місцевої політики на сталому розвитку, розробленні системи моніторингу сталого розвитку міста, тренуванні та взаємному навчанні, дозволяє відчути себе активною частиною європейського співтовариства та продемонструвати свою прихильність до ідей сталого розвитку.

В Ольборзькій хартії відмічається різноманіття міст, тобто кожне місто є самобутньою системою, тому має побудувати власний шлях до сталого розвитку та визначити пріоритетні цілі. Європейський досвід розвитку міст вказує на необхідність формування чітких цілей для кожного елемента розвитку системи міста та їх реалізацію через конкретні проекти розвитку, що в довгостроковій перспективі мають привести до отримання переваг від сталого розвитку, які проявляються в поліпшенні якості життя. Економічна складова реалізації екологічних і соціальних проектів сталого розвитку міст, на нашу думку, закладена у отриманні економічного ефекту від підвищення якості життя громадян, а також у залученні до реалізації інфраструктурних проектів місцевих підприємців, що забезпечує підтримку рівня зайнятості в містах, та збільшує базу для нарахування місцевих податків.

Головним завданням держави у реалізації сталого розвитку міст України є забезпечення фінансовою базою функціонування місцевих громад. Враховуючи зміни, що відбуваються в державі стосовно фінансової децентралізації та делегування повноважень на місця, рух у цьому напрямі відповідає європейській практиці. Тому слід вважати, що в Україні є всі передумови для сталого розвитку міст з урахуванням кращого європейського досвіду.

Виникає питання фінансування проектів сталого розвитку, що є надто капіталомісткими, особливо щодо інфраструктурної складової розвитку. Офіс Угоди мерів пропонує

численні джерела фінансування на місцевому, регіональному та національному рівнях, у тому числі власні кошти місцевих органів влади, кошти місцевих партнерів, муніципальні та регіональні субсидії, державно-приватні партнерства.

Також складено перелік можливих донорів, доступних для муніципалітетів в Україні, серед яких Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР), Європейський інвестиційний банк (ЄІБ), Глобальний екологічний фонд (ГЕФ) (у тому числі, ЄБРР, ПРООН, ЮНЕП, ЮНІДО, МБРР), Північна екологічна фінансова корпорація (НЕФКО); Північний інвестиційний банк (ПІБ), Глобальний фонд кліматичного партнерства (GCPF), Фонд «Голландські міжнародні гарантії для житлового фонду» (DIGH), Світовий банк – Субнаціональні фінанси від МФК, Агентство США із міжнародного розвитку (АМР США), Світовий банк, Східноєвропейське Партнерство у сфері енергоефективності та екології (E5P), Demo Ukraina DH, Німецький державний банк розвитку KfW і ряд інших національних фондів [5].

Однією із найважливіших умов успішної реалізації та забезпечення сталого розвитку міст, є широка громадська участь на всіх стадіях процесу. Недержавні громадські організації є ресурсом, що може бути використаний на стадії формування цілей і розробки проектів сталого розвитку, слугуючи певним посередником між мешканцями та міським управлінням. Також необхідною умовою, на наш погляд, є участь громадськості у контролі та моніторингу виконання поставлених цілей, а також залучення наукового потенціалу міст при розробці та реалізації проектів.

Логічною є участь науковців в ході розробки методики проведення моніторингу та відповідної системи показників сталого розвитку міст. Для кожного міста вони можуть бути унікальними або уніфікованими у межах регіону чи держави. Крім того, необхідно проводити тренінги та семінари зі сталого розвитку міст для їх керівництва, що збільшить загальну обізнаність міських голів щодо необхідності та можливих шляхів упровадження сталого розвитку міст.

Отже, аналізуючи питання залучення українських міст до європейського співтовариства з питань сталого розвитку, попри наявні можливості, слід констатувати його низький рівень. Українські міста лише стають на цей шлях розвитку, відстаючи від міст Європи на десятиліття. Проте слід наголосити на можливості використання наявного міжнародного досвіду та його швидшого впровадження. В Україні є передумови для успішного впровадження сталого розвитку міст. Ключовими чинникам успіху мають стати широка участь громадськості, науковців, інтеграція у існуючі європейські програми та рухи зі сталого розвитку міст і використання усіх можливостей для залучення фінансування.

ЛІТЕРАТУРА

- Байцим В. Ф. Напрямки та джерела інвестування в сталий енергетичний розвиток міст з точки зору показників соціально-економічного розвитку міських територій та підвищення рівня якості життя / В. Ф. Байцим // *Бізнес Інформ*. – 2014. – № 11. – С. 64–69.
Bajtsym V. F. Napryamky ta dzherela investuvannya v stalij energetychnyj rozvytok mist z tochky zoru pokaznykiv sotsial'no-ekonomichnogo rozvytku mis'kykh terytorij ta pidvyschennya rivnya yakosti zhyt'tya / V. F. Bajtsym // *Biznes Inform*. – 2014. – № 11. – S. 64–69.
- Кількість адміністративно-територіальних одиниць в Україні на 1 січня 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/> – Назва з екрана.
Kilkist administratyvno-terytorialnykh odynyts v Ukraini na 1 sichnya 2014 roku [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua/> – Nazva z ekrana.
- Леус Д. В. Механізм портфельного інвестування у сталий економічний розвиток: процесний підхід / Д. В. Леус // *Економічний простір*. – 2014. – № 81. – С. 82–90.
Leus D. V. Mekhanizm portfel'nogo investuvannya u stalij ekonomichnyj rozvytok: protsesnyj pidkhid / D. V. Leus // *Ekonomichnyj prostir*. – 2014. – № 81. – S. 82–90.
- Молодченко Т. Г. Сталий розвиток місцевого самоврядування в контексті податкової реформи в Україні [Електронний ресурс] / Т. Г. Молодченко // *Державне будівництво*. – 2011. – № 1. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/DeBu_2011_1_26.pdf. – Назва з екрана.
Molodchenko T. G. Stalij rozvytok mistseвого samovryaduvannya v konteksti podatkovoji reformy v Ukraini [Elektronnyj resurs] / T. G. Molodchenko // *Derzhavne budivnytstvo*. – 2011. – № 1. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/DeBu_2011_1_26.pdf. – Nazva z ekrana.
- Угода мерів [Електронний ресурс] : офіц. веб-сайт. – Режим доступу: <http://www.uhodameriv.eu/> – Назва з екрана.
Uгода meriv [Elektronnyj resurs] : ofits. veb-sajt. – Rezhym dostupu: <http://www.uhodameriv.eu/> – Nazva z ekrana.
- Протас В. М. Управління стратегічним розвитком міст: іноземний досвід / В. М. Протас // *Теорія та практика державного управління*. – 2009. – Вип. 2. – С. 140–147.
Protas V. M. Upravlinnya strategichnym rozvytkom mist: inozemnyj dosvid / V. M. Protas // *Teoriya ta praktyka derzhavnogo upravlinnya*. – 2009. – Vyp. 2. – S. 140–147.
- Участь об'єднань громадян у забезпеченні сталого розвитку: аналіз міжнародних документів та можливість їх використання / О. В. Воловодова, О. В. Іщенко, О. Ю. Касперович // *Соціоэкономика : зб. наук. пр. – Донецьк : ІЕП НАНУ, 2010. – С. 200–212.*
Uchast' ob'jednan' gromadyan u zabezpechenni stalogo rozvytku: analiz mizhnarodnykh dokumentiv ta mozhlyvist' jikh vykorystannya / O. V. Volovodova, O. V. Ischenko, O. Yu. Kasperovych // *Sotsioekonomika : zb. nauk. pr. – Donets'k : IEP NANU, 2010. – S. 200–212.*
- ABOUT RFSC. RFSC AT A GLANCE [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rfsc-community.eu/about-rfsc/rfsc-at-a-glance>. – Назва з екрана.
- Municipalities that have signed the Aalborg Commitments [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

- <http://www.sustainablecities.eu/fileadmin/content/commitments-pdf.pdf>. – Назва з екрана.
10. Participants of The European Sustainable Cities&Town Campaign. Signatory local authorities of the Aalborg Charter [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sustainablecities.eu/fileadmin/content/aalborgcharter.pdf>. – Назва з екрана.
11. THE AALBORG COMMITMENTS [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.sustainablecities.eu/fileadmin/content/JOIN/finaldraftaalborgcommitments_01.pdf. – Назва з екрана.

А. М. Гончар (Донецкий национальный университет экономики и торговли имени Михаила Туган-Барановського). **Эффективность участия городов Украины в европейском движении за устойчивое развитие.**

Аннотация. Цель статьи – исследование эффективности участия городов Украины в европейских движениях и проектах по устойчивому развитию. Обобщая данные о привлечении украинских городов к европейским проектам по устойчивому развитию, признано, что уровень их участия и охвата является низким. Предложены источники финансирования проектов устойчивого развития и видение участия общественности и ученых. Устойчивое развитие городов в его экономических и социальных проявлениях возможно при активном участии общественности, ученых, интеграции в европейские программы по устойчивому развитию и использовании существующего опыта других городов.

Ключевые слова: устойчивое развитие, экономическая составляющая устойчивого развития городов, Ольборгская хартия, Ольборгские обязательства, Соглашение мэров, финансирование.

О. Honchar (Donetsk National University of Economics and Trade named after Mikhail Tugan-Baranovskyi). **Efficiency of participation of Ukrainian cities in the European movement for sustainability.**

Summary. The concept of sustainable development is accepted as the leading ideology of the century, which allows to save the planet available for the existence of future generations. The acceleration of urbanization leads to attraction of attention to sustainable development of cities in economic and social aspects. **Aims and Objectives:** Analyzing the efficiency of participation of Ukrainian cities in the European movements and projects for sustainable development. **Methods:** logical and comparative analysis, the method of grouping. **Results:** The data on the involvement of Ukrainian cities to European projects for sustainable development indicates that the level of participation and coverage is low. Financing Opportunities for sustainable development projects and vision for community and scientists participation were proposed. **Conclusions:** Sustainable development of cities in its economic and social aspects is possible with the active participation of the community, scientists, integration into European programs for sustainable development and using an existing experience of other cities.

Keywords: sustainable development, economic aspects of urban sustainability, the Aalborg Charter, the Aalborg Commitments, the Covenant of Mayors, financing.